

راہبرد جنگ پیش دستانہ

از نظریہ تا واقعیت

تألیف: محسن مجرّد

www.ketab.ir

انتشارات دانشگاه امام صادق (ع)
تهران: بزرگراه شهید چمران،
پل مدیریت
تلفکس: ۸۸۳۷۰۱۴۲
صندوق پستی ۱۵۹-۱۴۶۵۵
E-mail: isu.press@yahoo.com

دانشگاه امام صادق (ع)

راهبرد جنگ پیش‌دستانه (از نظریه تا واقعیت) ■ تألیف: محسن مجرد ■ ناشر: دانشگاه امام
صادق (ع) ■ ویراستار ادبی: روح‌الله فیض‌الهی ■ چاپ اول: ۱۳۹۰ ■ قیمت: ۳۵۰۰۰ ریال
شمارگان: ۱۵۰۰ نسخه ■ چاپ و صحافی: زلال کوثر ■ شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۱۴-۰۴۴-۹
همه حقوق محفوظ و متعلق به ناشر است.

سرشناسه: مجرد، محسن، ۱۳۶۰-
عنوان و نام پدیدآور: راهبرد جنگ پیش‌دستانه: از نظریه تا واقعیت / تألیف محسن مجرد.
مشخصات نشر: تهران: دانشگاه امام صادق (ع)، ۱۳۹۰.
مشخصات ظاهری: ۱۹۱ ص.
شابک: ۳۵۰۰۰ ریال: ۹-۴۴-۰۲۱۴-۶۰۰-۹۷۸
وضعیت فهرست‌نویسی: فیا
یادداشت: کتابنامه: ص ۱۷۵ - ۱۸۰.
یادداشت: نمایه.
موضوع: سیاست نظامی -- ایالات متحده
موضوع: جنگ (حقوق بین‌الملل)
موضوع: سیاست جهانی -- قرن ۲۱ م.
شناخه افزوده: دانشگاه امام صادق (ع)
رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۰ م ۲/۲۷۳ UA۲۳
رده بندی دیویی: ۳۵۵/۳۲۵۷۳-۰
شماره کتابشناسی ملی: ۳۴۲۶۹۲۲

فهرست مطالب

.....	سخن ناشر	۹
.....	مقدمه	۱۱
.....	کلیات	۱۵
.....	طرح مسأله	۱۵
.....	سؤالات	۱۶
.....	فرضیه	۱۷
.....	پیشینه و ضرورت انجام تحقیق	۱۷
.....	چارچوب و سازماندهی تحقیق	۱۸
.....	فصل ۱. چارچوب نظری و مباحث مفهومی	۲۱
.....	۱-۱. ماهیت و خاستگاه نظری راهبرد جنگ پیش‌دستانه	۲۲
.....	۱-۱-۱. مفهوم جنگ پیش‌دستانه	۲۲
.....	۱-۱-۲. تمایز جنگ پیش‌دستانه از جنگ پیش‌گیرانه	۲۴
.....	۱-۱-۳. خاستگاه نظری راهبرد جنگ پیش‌دستانه	۲۷
.....	الف) نظریه رئالیسم تدافعی	۲۸
.....	ب) نظریه رئالیسم تهاجمی	۲۹

- ۲-۱. ۲۰. بسترهای تاریخی شکل‌گیری راهبرد جنگ پیش‌دستانه.....
- ۱-۲-۱. ۳۱. دوران جنگ سرد (۱۹۴۵-۱۹۹۰).....
- ۲-۲-۱. ۳۳. از فروپاشی شوروی تا حادثه یازده سپتامبر (۲۰۰۱-۱۹۹۰).....
- ۳-۲-۱. ۳۶. از حادثه یازده سپتامبر تا زمان حاضر.....
- ۳-۱. ۴۳. انگیزه‌ها و توجیهات توسل به راهبرد جنگ پیش‌دستانه.....
- ۱-۳-۱. ۴۳. انگیزه‌های به کارگیری راهبرد جنگ پیش‌دستانه.....
- الف) مبارزه با تروریسم..... ۴۵
- ب) مبارزه با تولید و تکثیر سلاح‌های کشتار جمعی..... ۴۷
- ۲-۳-۱. ۵۰. توجیهات توسل به راهبرد جنگ پیش‌دستانه.....
- الف) نظریه جنگ نامتعارف..... ۵۰
- رکن اول: قدرت‌سازی مجازی..... ۵۱
- رکن دوم: آسیب‌سازی مجازی..... ۵۲
- ب) نظریه جنگ نامتعادل..... ۵۴
- رکن اول: اقدام رسانه‌ای..... ۵۵
- رکن دوم: جنگ روانی..... ۵۶
- رکن سوم: جنگ و عملیات نظامی..... ۵۶
- پی‌نوشت‌ها..... ۵۸
- فصل ۲. حقوق بین‌الملل و راهبرد جنگ پیش‌دستانه..... ۶۱
- ۱-۲. ۶۲. جایگاه توسل به زور در دوره پیش از منشور ملل متحد.....
- ۲-۲. ۶۸. جایگاه توسل به زور در منشور ملل متحد.....
- ۱-۲-۲. ۷۰. واکاوی محتوای اصل منع توسل به زور.....
- ۲-۲-۲. ۷۳. حدود و قلمرو منع توسل به زور.....
- الف) تفسیر مضیق (خاص) بند ۴ ماده ۲..... ۷۴
- ب) تفسیر موسع (عام) بند ۴ ماده ۲..... ۷۶
- ۳-۲-۲. ۸۱. استثنائات اصل منع توسل به زور از منظر منشور.....

الف) اقدامات قهری جمعی شورای امنیت (ماده ۴۲ منشور).....	۸۱
ب) دفاع مشروع (ماده ۵۱ منشور).....	۸۲
مبحث اول: فلسفه و ادله مشروعیت دفاع مشروع.....	۸۲
مبحث دوم: حدود و گستره اجرای دفاع مشروع.....	۸۸
مبحث سوم: شرایط انجام دفاع مشروع.....	۹۴
۳-۲. جایگاه راهبرد اقدام پیش‌دستانه در حقوق بین‌الملل.....	۱۰۰
۳-۲-۱. نظریه مشروعیت توسل به راهبرد جنگ پیش‌دستانه.....	۱۰۱
۳-۲-۲. نظریه عدم مشروعیت توسل به راهبرد جنگ پیش‌دستانه.....	۱۰۸
۳-۳-۲. چشم‌انداز راهبرد جنگ پیش‌دستانه در حقوق بین‌الملل.....	۱۱۳
پی‌نوشت‌ها.....	۱۱۷
فصل ۳. راهبرد جنگ پیش‌دستانه و رویه دولت‌ها.....	۱۲۷
۳-۱. پیشینه به کارگیری راهبرد جنگ پیش‌دستانه.....	۱۳۱
۳-۲. جایگاه راهبرد جنگ پیش‌دستانه در راهبرد امنیت ملی آمریکا.....	۱۳۵
۳-۳. ارزیابی توسل به راهبرد جنگ پیش‌دستانه در هزاره جدید.....	۱۴۰
۳-۳-۱. حمله نظامی به افغانستان (۲۰۰۱).....	۱۴۱
۳-۳-۲. حمله نظامی به عراق (۲۰۰۳).....	۱۴۶
۳-۳-۳. حمله نظامی به تأسیسات هسته‌ای ایران.....	۱۵۵
پی‌نوشت‌ها.....	۱۵۹
فصل ۴. نتیجه‌گیری: تأثیر راهبرد جنگ پیش‌دستانه بر روابط بین‌الملل.....	۱۶۳
۴-۱. گسترش یک‌جانبه‌گرایی در روابط میان دولت‌ها.....	۱۶۶
۴-۲. به خطر افتادن صلح و ثبات بین‌المللی.....	۱۶۷
۴-۳. جایگزینی روش‌های قهرآمیز به جای راه‌های مسالمت‌آمیز حل و فصل اختلافات.....	۱۶۸
۴-۴. تبدیل جنگ به ابزاری برای پیشبرد سیاست خارجی دولت‌ها.....	۱۶۹
۴-۵. گسترش بی‌اعتمادی در روابط میان دولت‌ها.....	۱۷۰

- ۴-۶. تضعیف جایگاه و مسئولیت سازمان‌های بین‌المللی ۱۷۱
- پی‌نوشت‌ها ۱۷۳
- منابع و مآخذ ۱۷۵
- الف) منابع فارسی و عربی ۱۷۵
- ب) منابع انگلیسی ۱۸۰
- نمایه‌ها ۱۸۵

«بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ»
 وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا دَاوُودَ وَ سُلَيْمَانَ عِلْمًا وَقَالَا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي
 فَضَّلَنَا عَلَى كَثِيرٍ مِّنْ عِبَادِهِ الْمُؤْمِنِينَ
 (قرآن کریم، سوره مبارکه النمل، آیه شریفه ۱۵)

سخن ناشر

فلسفه وجودی دانشگاه امام صادق (علیه السلام) که از سوی ریاست دانشگاه به کرات مورد توجه قرار گرفته، تربیت نیروی انسانی‌ای متعهد، باتقوا و کارآمد در عرصه عمل و نظر است تا از این طریق دانشگاه بتواند نقش اساسی خود را در سطح راهبردی به انجام رساند.

از این حیث «تربیت» را می‌توان مقوله‌ای محوری یاد نمود که وظایف و کارویژه‌های دانشگاه، در چارچوب آن معنا می‌یابد؛ زیرا که «علم» بدون «تزکیه» بیش از آنکه ابزاری در مسیر تعالی و اصلاح امور جامعه باشد، عاملی مشکل ساز خواهد بود که سازمان و هویت جامعه را متاثر و دگرگون می‌سازد.

از سوی دیگر «سیاست‌ها» تابع اصول و مبادی علمی هستند و نمی‌توان منکر این تجربه تاریخی شد که استواری و کارآمدی سیاست‌ها در گرو انجام پژوهش‌های علمی و بهرمندی از نتایج آنهاست. از این منظر پیشگامان عرصه علم و پژوهش، راهبران اصلی جریان‌های فکری و اجرایی به حساب می‌آیند و نمی‌توان آینده درخشانی را بدون توانایی‌های علمی - پژوهشی رقم زد و سخن از «مرجعیت علمی» در واقع پاسخ‌گویی به این نیاز بنیادین است.

دانشگاه امام صادق علیه السلام در واقع یک الگوی عملی برای تحقق ایده دانشگاه اسلامی در شرایط جهان معاصر است. الگویی که بیش از «ربع قرن» تجربه دارد و هم اکنون ثمرات نیکوی این شجره طیبه در فضای ملی و بین‌المللی قابل مشاهده است. طبعاً آنچه حاصل آمده محصول نیت خالصانه و جهاد علمی مستمر مجموعه بنیانگذاران و دانش‌آموختگان این نهاد است که امید می‌رود در طلیعه دور جدید فعالیتش بتواند به توسعه و تقویت آنها در پرتو عنایات حضرت حق تعالی، اهتمام ورزد.

معاونت پژوهشی دانشگاه امام صادق علیه السلام با توجه به شرایط، امکانات و نیازمندی جامعه در مقطع کنونی با طرحی جامع نسبت به معرفی دستاوردهای پژوهشی دانشگاه، ارزیابی سازمانی - کارکردی آنها و بالاخره تحلیل شرایط آتی اقدام نموده که نتایج این پژوهش‌ها در قالب کتاب، گزارش، نشریات علمی و... تقدیم علاقه‌مندان می‌گردد. هدف از این اقدام - ضمن قدردانی از تلاش خالصانه تمام کسانی که با آرمان و اندیشه‌ای بزرگ و ادعایی اندک در این راه گام نهادند - درک کاستی‌ها و اصلاح آنها است تا از این طریق زمینه پرورش نسل جوان و علاقه‌مند به طی این طریق نیز فراهم گردد؛ هدفی بزرگ که در نهایت مرجعیت مکتب علمی امام صادق علیه السلام را در گستره بین‌المللی به همراه خواهد داشت. (ان شاء الله)

وَلِلّٰهِ الْحَمْدُ

معاونت پژوهشی دانشگاه

مقدمه

آغاز ریاست جمهوری جورج واکر بوش (George W. Bush)، به عنوان نخستین رئیس جمهور ایالات متحده در قرن بیست و یکم، با رویداد بزرگی مقارن شد که ضمن در هم شکستن پایه‌های امنیت ملی آمریکا، ذهنیت دولتمردان این کشور را به شکل‌گیری دوره جدید جنگ‌های صلیبی (The Crusades) منتقل نمود و در آنها این عزم را ایجاد کرد تا با تدوین برنامه‌ای منسجم و همه جانبه، به جنگ با دولت‌هایی بپردازد که به زعم این کشور علاوه بر حمایت از تروریسم، در جهت تولید و تکثیر سلاح‌های کشتار جمعی برای ضربه زدن به منافع حیاتی آمریکا تلاش می‌کنند.

بر این اساس، راهبرد امنیت ملی آمریکا با تأکید بر راهبرد جنگ پیش‌دستانه، شکل گرفت که در آن، مقابله با تهدیدات را پیش از به فعلیت رسیدن آنها، توصیه و تجویز می‌کرد. از سویی دیگر، ظهور نومحافظه‌کارانی همچون ریچارد پِرل (Richard Perl)، دیک چنی (Dick Cheney)، پل ولفوویتز (Paul Wolfowitz) و دونالد رامسفلد (Donald Rumsfeld) در مراکز اصلی تصمیم‌سازی ایالات متحده نیز این عزم و جدیت را به کابینه بوش داد

تا با صراحت و جسارت بیشتری، به اتخاذ سیاست‌های میلیتاریستی، از جمله راهبرد جنگ پیش‌دستانه به منظور آمریکایی کردن نظام بین‌الملل بپردازد.

در این راستا، ایالات متحده آمریکا کوشید تا با تهاجم نظامی به افغانستان و عراق، از یک سو به تقویت هژمونی خود در جهان به ویژه منطقه خاورمیانه پرداخته و از سویی دیگر، به اهدافی که در «طرح خاورمیانه‌ای بزرگ» (The Greater Middle East Project) در نظر گرفته شده بود، جامه عمل بپوشاند. از این رو، علی‌رغم اشغال افغانستان و عراق و تلاش ایالات متحده در جهت تحقق اهداف اعلامی این جنگ‌ها، شاهد هستیم که نه تروریست‌ها در افغانستان دستگیر شدند و نه طی بازرسی‌های متعدد، از سلاح‌های کشتار جمعی در عراق چیزی پیدا شد. اما در عوض، از یک سو روند انتقال انرژی به غرب تضمین شد و از سویی دیگر، امنیت برخی از متحدان منطقه‌ای آمریکا (به ویژه رژیم صهیونیستی) که در طرح خاورمیانه‌ای بزرگ، مورد توجه قرار گرفته بود، تأمین شد.

در هر حال باید توجه داشت که مبنای رفتار آمریکا در اجرای جنگ پیش‌دستانه، بر این منطق استوار است که:

«دفاع از ملت ما در برابر دشمنانش، تعهد اساسی و اولیه دولت فدرال است... امروزه شبکه‌های نامشخص و شبح گونه‌ای از اشخاص قادرند تا هرج و مرج و صدمات زیادی را برای ما ایجاد کنند و هزینه این کار برای آنها کمتر از خرید یک تانک است. ما باید برای ناکام ماندن این تهدید، از تمام ابزارها و توان خود از جمله قدرت نظامی، بهینه ساختن وضعیت دفاعی از میهن، اجرای قانون، ساز و کارهای اطلاعاتی و ضدجاسوسی و نیز تلاش‌های جدی

برای قطع منابع تأمین مالی تروریست‌ها، استفاده کنیم. جنگ با تروریست‌ها در گستره جهانی، یک مسئولیت جهانی در یک مدت زمان نامعلوم است... ما باید آمادگی لازم را کسب کنیم تا دول متخاصم و دست نشانده‌های تروریست آنها را قبل از تهدید یا به کارگیری سلاح‌های کشتارجمعی علیه ایالات متحده و دوستان و متحدین ما، متوقف کنیم... ما برای مبارزه با سلاح‌های کشتارجمعی، تلاش‌های جدی و پیگیرانه‌ای را انجام خواهیم داد. ما باید از وقوع تهدید، قبل از آن که غیرقابل کنترل شود، جلوگیری کنیم»^۱.

بخشی از راهبرد امنیت ملی ایالات متحده در سال ۲۰۰۲

بنابراین محور اصلی این پژوهش، بر این امر اختصاص یافته که در آن، ضمن تبیین نظری راهبرد جنگ پیش‌دستانه، از یک سو، جایگاه حقوقی این راهبرد در حقوق بین‌الملل مشخص شود و از سویی دیگر، تأثیر یا تأثیرات این راهبرد بر روابط بین‌الملل مورد ارزیابی قرار گیرد.

امید است مجموعه حاضر که حاصل تلاش اندک و بضاعت ناچیز نگارنده آن می‌باشد؛ بتواند به عنوان گام کوچکی در جهت تبیین بیشتر راهبرد جنگ پیش‌دستانه مورد توجه قرار گرفته و زمینه آشنایی و تحقیق بیشتر پژوهش‌گران علوم سیاسی و روابط بین‌الملل را فراهم آورد.

محسن مجرد

پاییز ۱۳۹۰

۱. مرکز پژوهش‌های کاخ سفید، «استراتژی امنیت ملی آمریکا»، ترجمه محمدحسن خانی و علی آدمی، فصلنامه مطالعات راهبردی، شماره بیستم، تابستان ۱۳۸۲، صص ۹ و ۱۴.